

NAA KE KA LEBAKA LA ENG GO LE BOHLOKWA GORE BASADI BA TŠEE KAROLO GO HLAMENG GA MOLAO?

Basadi ba bopa go feta seripagare sa setšhaba sa Afrika Borwa, ka fao mantšu a basadi a swanetše go sekegelwa ge go tšewa diphetho le ge melao e hlangwa.

Go tsenya basadi ge go tšewa diphetho ke motheo wa tokelo ya batho. Basadi ba swanetše go tšea karolo go dirweng ga melao ka gore go tsenywa tirišong ga melao le dipholisitšha tša mmušo go na le diphetho tšeo di amago maphelo a bona a tšatši ka tšatši. Se bohlokwa kudu, dinyakišišo di bontšhitše gore ge basadi ba tšea karolo go tšeweng ga diphetho, go dira gore tebedišišo le šedi di fiwe go abeng methopo yeo e kaonafatšago boleng bja maphelo a bohle. Koketšego ya basadi bao ba tšea go dirweng ga melao e ka ba ka katološo ya go re iša go kaonafatšo ya phihlelelo ya ditirelo tša motheo bjalo ka madulo, thuto le kagišo.

NAA BASADI BA KA TŠEA KAROLO BJANG GO DIRWENG GA MELAO?

Molaotheo wa Afrika Borwa o bolela gore setšhaba se swanetše go ba le phihlelelo ya go tšea karolo ka Palamenteng le go ditshepetšo tša yona. Go na le ditsela tšeo di fapanego ka mo seo se ka dirwago ka gona. Basadi ba ka tšea karolo go dirweng ga melao ka go kgetha mokgatlo wa sepoletiki woo ba naganago gore o ka emela dikgopolo le matshwenyego a bona gabotse Palamenteng. Ba ka tšea karolo gape go rulaganyeng le go šomela mekgatlo yeo ba e kgethilego le go ka kgethwa go makala a yona. Basadi ba hlatošeditšwe maamong a godimo ka tsela yeo. Setšhaba se na le tokelo ya go tsenela dikopano tša dikomiti le go tšea karolo go Ditheeletšo tša Setšhaba. Ge taba e le kgahlegong ya setšhaba kudu, Komiti ya Ngwako wa Bosetšhaba goba Khansela ya Bosetšhaba ya Diprofense e ka tšea sepheto sa go swara ditheeletšo tša bosetšhaba goba go kgopela dihlagišo. Setšhaba se ka tsebiša Komiti ya Photefolio goba yeo e Kgethilwego ka dikgopolo tša bona goba taba yeo go boledišanwago ka yona. Maloko a setšhaba a ka ikgolaganya le Leloko la Palamente go tšweletša kgopolo ka molao.

KE DITOKIŠETŠO DIFE TŠA MOLAO THEO TŠEO DI KGONTŠHAGO BASADI GO TŠEA KAROLO ?

Molaotheo wa Afrika Borwa o aba tlhako ya tšwetšopele ya tekatekanyo ka bong, gape le go kgatha tema ge go dirwa melao. Molaotheo o na le ditokišetšo tše malwa tšeo di tšwetšego pele ka tekanyo ya bong. Molao wa Ditokelo o tshepiša go swara maAfrika Borwa kamoka ga wona ka go swana. O ganetša kgethologanyo go ya ka morafe le bong. Molao wa Ditokelo o gatelela gore magato a swanetšwe a tšewe go godiša go tšwelelela ga tekano magatong kamoka a setšhaba. Molaotheo o thekga ditheo tšeo di thekgago temokrasi, le go tšea karolo ga basadi. Gare ga tše dingwe, se se akaretša Komišene ya Tekano ka Bong mmogo le Komišene ya Ditokelo tša Botho ya Afrika Borwa.

Go tlaeletša ditokišetšo tšeo di dirilwego ka go Molaotheo, Afrika Borwa e ikana go tekanyo ka bong ka tumelelano ya dikopano tša bosetšhaba, bjale ka Mokgatlo wa Phedišo ya Kgethollo Kgahlanong le Basadi(CEDAW) le Mokgatlo woo o bitšwago Platform of Action, yeo e thomilwego ke Kopano ya Basadi ya Beijing. Afrika Borwa ke setho sa mananeo a mmalwa a Afrika a go tšea karolo le go hlabolla basadi, mohlala, tumelelano ka tša bong le tlhabollo ya Tlhabollo ya Setšhaba sa Borwa bja Afrika (SADC).

KE DIBOPEGO DIFE TŠA GO DIRA GORE BA TŠEE KAROLO GE GO DIRWA MELAO?

Tsela ya mathomo ya bohlokwa ya gore basadi ba ka akaretšwa go Palamenteng ke ka nako ya dikgetho. Ka mokgwa woo batho ba kgethago nakong ya dikgetho go laetša go hlangwa ga mengwako ye mebedi e lego Ngwako wa Bosetšhaba le Khansela ya Bosetšhaba ya Diprofense. Dikgetho tša setšhaba di fa batho kamoka ba mengwaga ya ka godimo ga 18 tokelo ya go kgetha mokgatlo woo ba o ratago. Basadi ba dira palo ye ntšhi ya bakgethi e bile ba ka šomiša tokelo ya bona ya go kgetha gore ba huetše ka fao Palamente e tlogo bopega ka gona, le ka fao setheo se se tlogo bea tlhabollo ya basadi pele.

Palamente ya bone e tsebagaditše diKomiti tše di latelago tšeo di šomago thwii le ditaba tšeo di amanago le basadi:

- Komiti ya Photefolio ya Basadi, Baswa, Bana le Batho bao ba sa ltekanelago Mmeleng
- Komiti yeo e Kgethilwego ya Basadi, Baswa, Bana le Batho bao ba sa ltekanelago

Kgoro ye ntshwa ya Basadi, Bana le Batho bao ba sa ltekanelago e hlomilwe go tiiša mešongwana ya mmušo go hlabolla le go šireletša batho ba setšhaba sa rena bao ba nago le mafokodi ao a ka ba šiago ba le kotsing.

KE DITLHOHLO DIFE TŠEO BASADI BAO BA TŠEAGO KAROLO GO DIRENG MELAO BA LEBANEGO LE TŠONA?

Le ge e le gore basadi ke bona ba theago bontši bja setšhaba sa Afrika Borwa, palo ya bona e sa le fase ge go etla go tšeyeng diphetho. Go na le ditlhotlo tše ntši tšeo di paledišago basadi go bapala karolo ya go kwagala ka botlalo, gomme ye kgolokgolo ke bodiidi. Bodiidi ke bothata bjoo basadi ba bantši ba Afrika Borwa ba lebanego le bona, kudukudu dinagamagaeng. Phihlelelo ya ditirelo tša motheo go swana le thuto, meetse le tša leago e tutueditšwe ke bong bja go se lekalekane, morafe le dikamano tša maemo. Gore basadi ba bapale karolo ka botlalo ge go dirwa molao, phihlelelo ya basadi go ditirelo tša motheo e swanetše go kaonafatšwa.

Bontši bja basadi bo hloka matlafatšo ya ikonomi. Basadi ke bona ba legoro leo le diilago mo Afrika Borwa gomme ba boemong bja go se thwalwe gabotse goba go hloka mošomo. Go feta fao, HIV/AIDS e ama tekanyetšo ye kgolwanyana ya basadi, kudukudu basadi ba bannyane mengwageng ya bona ya go belega. Ntwa kgahlanong le basadi e šala e le ye ngwe ya ditlhotlo tše kgolo tše amago basadi.

Temokrasi ya rena yeo e golago e kaonafaditše phihlelelo ya basadi go matla a dipolotiki le go tšea diphetho. Afrika Borwa gape e thekga molao go bolela ka thlomamotekano ya bong. Tlhohlo ye go lebaganwego le yona ke ya go dira gore basadi kamoka ba fihlelele ditokelo.

NAA KEMEDI YA BASADI KA MO PALAMENTENG E BJANG GA BJALO?

Ka go Ngwako wa Bosetšhaba, kemedi ya basadi e oketšegile ka 45%. Afrika Borwa e balwa mo legatong la boraro lefaseng ka kemedi ya basadi Palamenteng.

NAA BANNA BA KA KGATHA TEMA EFE?

Banna ba na le tema ye bohlokwa yeo ba e kgathago go fihleleleng tekatekano ya bong mo setšhabeng sa Afrika Borwa. Mašabašaba a banna ba ema ka maoto kgahlanong le ntwaga go basadi le bana. Banna ba swanetše go huetšana go fetola maitshwara a bona, le go hlompha basadi. Banna le basadi ba na le tema ye bohlokwa ya go lekana yeo ba swanetšego gore ba e bapale mo phetolong ya dikamano tša bong mo setšhabeng. Ga go na le setšhaba seo se ka lokologago ka nnete ntle le ge basadi le banna ba sona ba lokologile ebile ba lekana, gomme go fihleng ga bjalo, banna le basadi ba rwele maikarabelo a go lekana.

Tšeo di ka balwago go tšwela pele:

¹ Molokomme, *Representation of Women and Men in Politics and Decision-making Positions in SADC, 2001*

TSHEDIMOŠO YE BOHLOKWA YA DIKGOLAGANYO:

Portfolio Committee on Women, Youth, Children and Persons with Disabilities
Tel: (021) 403 3840

Select Committee on Women, Children and Persons with Disabilities
Tel: (021) 403 3768

Ministry for Women, Children and Persons with Disabilities
Tel: (012) 300 5575 / 5516 / (021) 464 2203

Produced by the Public Education Office • Parliamentary Communication Services
INSPIRED BY PEOPLE

www.parliament.gov.za

P.O. Box 15, Cape Town, 8000

Telephone: (021) 403 3341 • Facsimile: (021) 403 3303

Phamfolete ye e gona ka maleme a semmušo kamoka a Afrika Borwa.

PARLIAMENT
OF THE REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

